

Vlaams
Parlement

ingediend op **571** (2020-2021) – Nr. 1
2 december 2020 (2020-2021)

Voorstel van resolutie

van Joke Schauvliege, Manuela Van Werde, Jean-Jacques De Gucht,
Sarah Smeyers, Vera Jans en Katja Verheyen

over de neven- en herbestemming
van kerkgebouwen

TOELICHTING

De vragen over de toekomst van de kerkgebouwen in Vlaanderen zijn de voorbije decennia steeds luider gaan klinken. De context is genoegzaam gekend: het aantal kerkgangers en het aantal bedienaars van de eredienst dalen, en de kosten voor het onderhoud, de verwarming, de verzekering en de restauratie van de talrijke kerkgebouwen in Vlaanderen nemen eerder toe dan af.

Het Vlaamse regeerakkoord 2019-2024 bepaalt dat de lokale besturen meer mogelijkheden en stimuli zullen worden aangeboden om in te zetten op een adequaat en toekomstgericht beleid over de neven- en herbestemming van eredienstgebouwen. In de regelgeving over het onroerend erfgoed zullen bovendien stimulerende en sensibiliserende maatregelen ingeschreven worden om het herbestemmen van parochiekerken te bevorderen. Daarnaast bevat het regeerakkoord de intentie van de minister van Onroerend Erfgoed en de minister van Binnenlands Bestuur om een systeem uit te werken waarmee een inschatting kan worden gemaakt van de erfgoedwaarde en het herbestemmingsprofiel van alle Vlaamse parochiekerken. Dat systeem heeft tot doel het lokale overleg te voeden met objectieve informatie die lokaal richtinggevend kan zijn voor de opmaak van het kerkenbeleidsplan.

Het regeerakkoord bouwt daarmee verder op de inspanningen die de voorbije jaren al werden geleverd om, rekening houdend met het sterk verminderde gebruik van kerkgebouwen voor de eredienst, een nieuwe en betekenisvolle invulling te geven aan leegstaande kerkgebouwen. Op die manier bevestigt de regering zowel het belang van het zoeken naar nieuwe en vernieuwende bestemmingen voor eredienstgebouwen als de rol van de lokale besturen daarin. Dat engagement is ook terug te vinden in de beleidsnota's van zowel de minister van Binnenlands Bestuur als van de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed.

Een belangrijke mijlpaal in die problematiek was ongetwijfeld de conceptnota 'Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk', die toenmalig minister Geert Bourgeois in 2011 heeft uitgewerkt (gepubliceerd als nota van de Vlaamse Regering, *Parl.St.* VI.Parl. 2011-12, nr. 1300/1). Die conceptnota plaatste een aantal belangrijke vaststellingen en doelstellingen voorop, zoals:

- veel dorpen en wijken zijn gegroeid rond de parochiekerk, waardoor die een centrale plaats heeft ingenomen in de gemeenschap;
- het historisch gegroeide aanbod aan parochiekerken contrasteert steeds meer met de toenemende secularisering;
- door de gestage afname van de kerkpraktijk worden parochiekerken minder of niet meer gebruikt voor hun religieuze functie;
- het niet-gebruiken van kerkgebouwen moet zo veel mogelijk vermeden worden;
- het debat over medegebruik, nevenbestemming, herbestemming en zelfs sloop van de parochiekerk wordt op steeds meer plaatsen gevoerd;
- de sleutel tot een succesvol onderhoud en beheer ligt in de mate waarin het kerkgebouw een functie en bestemming heeft;
- neven- of herbestemmingsprojecten kunnen belangrijke impulsen geven aan de gemeente of de wijk en kunnen bijdragen aan de aantrekkelijkheid en de leefbaarheid ervan.

Het zijn uitgangspunten die nog niets aan actualiteit ingeboet hebben.

De conceptnota van Geert Bourgeois was tevens het startpunt van diverse andere initiatieven die belangrijk waren voor de neven- en herbestemming van kerkgebouwen. Zo werd in 2015 in de regelgeving de verplichting ingeschreven dat een kerkenbeleidsplan moest worden opgesteld om in aanmerking te komen voor een premie voor beschermde parochiekerken en voor subsidies voor niet-beschermde parochiekerken. In 2016 werd het Projectbureau Herbestemming

Kerken opgestart. De bedoeling van het projectbureau was en is om op een structurele manier begeleide haalbaarheidsonderzoeken aan te bieden en om duidelijkheid te brengen over de wenselijkheid en de haalbaarheid van bepaalde scenario's tot neven- of herbestemming van kerkgebouwen. Het projectbureau beëindigt evenwel zijn werkzaamheden eind 2021. Het heeft door de jaren heen heel wat verdienstelijk werk geleverd en het zou ten zeerste te betreuren zijn als de beëindiging van de werkzaamheden van het projectbureau zou betekenen dat ook aan de opdrachten van het bureau een einde komt. Voor de neven- en herbestemming van kerken is er begeleiding nodig, waarbij het hele proces van het kerkenbeleidsplan tot aan de uitvoering wordt ondersteund, met veel nadruk op participatie en beheer. De taak die nu bij het Projectbureau Herbestemming Kerken ligt, kan na 2021 het best geïntegreerd worden in een ruimer begeleidingstraject. We gaan na of en op welke manier andere bestaande organisaties (bijvoorbeeld Parcum) of andere regionale partners (bijvoorbeeld Kempens Landschap) die al over heel wat expertise in onderzoek naar neven- en herbestemming van kerkgebouwen beschikken, kunnen betrokken worden.

Momenteel beschikken 185 van de 300 Vlaamse gemeenten over een afgerond kerkenbeleidsplan. In de 115 andere gemeenten is het proces nog niet formeel op de gemeenteraad gekomen of nog niet volledig doorgestuurd naar het agentschap Onroerend Erfgoed, maar er wordt duidelijk aan gewerkt. Een kerkenbeleidsplan geeft een beschrijving van de parochiekerken op het grondgebied van een gemeente en van het toekomstige gebruik van die kerkgebouwen. In die kerkenbeleidsplannen is een belangrijke trend waar te nemen: een derde van de kerken in Vlaanderen zal de volgende jaren een neven- of herbestemming krijgen. Het gaat om 600 kerken op in totaal 1786 kerkgebouwen. Dat is een aanzienlijk aantal, wat iedereen – elke overheid en elke persoon – die met deze problematiek geconfronteerd wordt, voor grote uitdagingen plaatst. Bij het zoeken naar een andere bestemming wordt zowat overal in Vlaanderen gekozen voor een van de onderstaande mogelijkheden:

- een klassiek gebruik als parochiekerk met valorisatie, bijvoorbeeld concerten, voordrachten;
- een medegebruik en gedeeld gebruik met andere christelijke gemeenschappen;
- een nevenbestemming waarbij een dubbel – profaan en liturgisch – gebruik wordt vooropgesteld;
- een herbestemming waarbij de band met de Kerk wordt doorgeknipt en er een volledig nieuwe invulling van het gebouw komt.

De sleutel tot succes van een kerkenbeleidsplan is lokale gedragenheid. Hoe meer inwoners en parochianen zich betrokken voelen, hoe breder het draagvlak en hoe realistischer er een duurzame aanvullende of nieuwe functie kan worden ingericht. Uit het draagvlakonderzoek dat het agentschap Onroerend Erfgoed heeft uitgevoerd, blijkt overigens dat 66 procent van de mensen het belangrijk vindt om mee te kunnen nadenken over wat er met leegstaand erfgoed gebeurt. Het is niet alleen belangrijk dat een dergelijk plan tot stand komt in een dialoog tussen de kerkelijke en burgerlijke overheden, maar ook dat belangstellenden kunnen participeren in het traject en hun stem kunnen laten horen. Voor wie met het beleid over het onroerend erfgoed te maken heeft, is herbestemming een topprioriteit, maar voor parochiekerken is herbestemming niet altijd even eenvoudig. De parochiekerk is vaak de identificatie van een dorp en de herbestemming ervan ligt bij de dorpsbewoners emotioneel vaak zeer moeilijk.

Intussen zijn er heel wat voorbeelden van kerken die een geslaagde neven- of herbestemming gekregen hebben. De meeste voorbeelden hebben betrekking op klooster- of abdijkerken, die onder andere door hun eigendomsstatuut vaak sneller een herbestemming kunnen krijgen. Tijdens de gedachtewisseling over de her- of nevenbestemming van kerkgebouwen in de Commissie voor Wonen en Onroerend Erfgoed die op 20 februari 2020 plaatshad, hebben verschillende sprekers succesvolle voorbeelden vermeld (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 244/1).

Toch blijft de uitdaging voor de komende jaren groot. Extra inspanningen en creatieve initiatieven zullen nodig zijn om de vele kerken die niet langer of maar sporadisch voor de eredienst gebruikt worden, een her- of nevenbestemming te geven. Daartoe is de inzet van heel wat mensen vereist, en ook van heel wat financiële middelen. En dat geld is niet onbeperkt voorradig. Daarom is het zeker raadzaam om nader te onderzoeken op welke manieren nieuwe financieringsmechanismen waarin ook de private sector een rol zou kunnen vervullen, zoals de oprichting van een herbestemmingsfonds of het creëren van taxshelters, kunnen bijdragen aan de financiering van de werkzaamheden voor de herbestemming van eredienstgebouwen. Dat zou het op die manier ook mogelijk kunnen maken om niet alleen het onderzoek naar een andere bestemming te financieren, maar eventueel in bepaalde gevallen ook de her- of de nevenbestemming zelf.

Bij de zoektocht naar mogelijke neven- of herbestemmingen van kerkgebouwen moet ook rekening worden gehouden met het roerend erfgoed dat zich in die kerkgebouwen bevindt. Heel wat kerken bevatten uiterst waardevol roerend erfgoed dat na een neven- of een herbestemming van het kerkgebouw op de meest adequate manier bewaard moet worden. Daarvoor moet volop verder ingezet worden op het afgestemde depotbeleid, dat in het regeerakkoord is opgenomen en ook aandacht schenkt aan de collecties van herbestemde kerken. Het is van belang dat die problematiek generiek geregeld is, waardoor vertraging van concrete herbestemmingsprojecten wordt vermeden.

Joke SCHAUVLIEGE
Manuela VAN WERDE
Jean-Jacques DE GUCHT
Sarah SMEYERS
Vera JANS
Katja VERHEYEN

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

- gelet op:
 - 1° het Vlaamse regeerakkoord 2019-2024 (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 31/1);
 - 2° de beleidsnota Onroerend Erfgoed 2019-2024 van de minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 139/1);
 - 3° de beleidsnota Binnenlands Bestuur en Stedenbeleid 2019-2024 van de minister van Binnenlands Bestuur, Bestuurszaken, Inburgering en Gelijke Kansen (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 143/1);
 - 4° de intentie van de minister van Onroerend Erfgoed en van de minister van Binnenlands Bestuur om een systeem uit te werken dat voor alle Vlaamse parochiekerken een inschatting maakt van de erfgoedwaarde en het herbestemmingsprofiel, en dat het lokale overleg voedt met objectieve informatie die lokaal gebruikt kan worden als richtsnoer bij de opmaak van het kerkenbeleidsplan;
 - 5° het feit dat de kerkgebouwen de laatste decennia steeds minder gebruikt worden voor de eredienst;
 - 6° de grote uitdagingen voor de komende jaren waarbij het klassieke gebruik van het kerkgebouw steeds meer zal plaatsmaken voor her- en nevenbestemmingen;
 - 7° het belang van participatie in trajecten voor de neven- en herbestemming van kerkgebouwen;
- vraagt aan de Vlaamse Regering om:
 - 1° erover te waken dat er voldoende participatie is en er een draagvlak wordt gecreëerd om tot een succesvolle neven- of herbestemming van kerkgebouwen te komen;
 - 2° erover te waken dat er afstemming is tussen de verschillende spelers die actief zijn op het werkveld van het religieus erfgoed, waaronder de erfgoedcellen, intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten, lokale besturen, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, provincies, bisdommen enzovoort, zodat sterke en gedragen resultaten van neven- en herbestemming op zo kort mogelijke termijn worden gegarandeerd;
 - 3° te waken over een geïntegreerde aanpak waarbij, naast aandacht voor het onroerend erfgoed onder meer door middel van een afgestemd depotbeleid, ook de nodige aandacht gaat naar het roerend en immaterieel erfgoed zodat een duurzame neven- of herbestemming wordt gewaarborgd;
 - 4° ervoor te zorgen dat bij het begin van iedere bestuursperiode de bestaande kerkenbeleidsplannen worden geactualiseerd en zo nodig bijgestuurd om op die manier beter te kunnen inspelen op wijzigingen in de lokale situatie;
 - 5° te onderzoeken in hoeverre het wenselijk is om meer eisen toe te voegen aan het ontwikkelen van de kerkenbeleidsplannen en ze ruimer te bekijken, waarbij onder meer aangegeven wordt in welke mate een neven- of herbestemming zal bijdragen tot dorpskernversterking en welke alternatieven er zijn voor een herlokalisatie van de lokale geloofsgemeenschap in een gebouw dat beter aansluit bij de behoeften en de omvang van die lokale geloofsgemeenschap;
 - 6° opdat een realistisch plan voor de neven- of herbestemming van eredienstgebouwen zou worden opgesteld, bij elk vooronderzoek te bepalen in welke mate het wenselijk is om de subsidies ook in te zetten voor het onderzoek naar het creëren van draagvlak, en naar het beheer, de financiering en de ontwikkeling van businessmodellen. Vooral bij nevenbestemmingen moet ook duidelijkheid komen over de financieringsmechanismen en -verplichtingen voor de lokale besturen;

- 7° te onderzoeken in welke mate nieuwe financieringsmechanismen waarin ook de private sector een rol zou kunnen vervullen, zoals de oprichting van een herbestemmingsfonds of het creëren van taxshelters, kunnen bijdragen aan de werkzaamheden met betrekking tot de herbestemming van eredienstgebouwen;
- 8° te onderzoeken op welke wijze de taken en opdrachten van het Projectbureau Herbestemming Kerken na de stopzetting van zijn werkzaamheden door andere actoren kunnen worden opgenomen zodat ze niet verloren gaan;
- 9° te onderzoeken op welke manier nog meer kan worden ingezet – naar het model van het Verenigd Koninkrijk – op nevenbestemming als tijdelijke oplossing, definitieve oplossing en tussenoplossing vooraleer naar een volledige herbestemming kan worden gegaan;
- 10° na te gaan welke ruimtelijke obstakels bij bijvoorbeeld een functiewijziging, die vandaag neven- of herbestemmingsprojecten blokkeren of vertragen, kunnen weggewerkt worden.

Joke SCHAUVLIEGE
Manuela VAN WERDE
Jean-Jacques DE GUCHT
Sarah SMEYERS
Vera JANS
Katja VERHEYEN